

film — erotika, pornografija

Zapis telesa ali o plamenih, ki niso použile Herikleje

Bogdan Lešnik

*Ova seka do meneka
ništa ne zna, samo zeza!*
(Crven ban)

Pričujoče besedilo naj služi kot uvod v vpeljavo pornografije v Ekran — to se pravi pornografije v smislu naslova, kot *zapisa telesa* — vpeljavo, ki se je dogodila s tekstom. Z. Vrdlovca. Ker pa nam običajne uvodniške fraze "ne ležijo", smo raje poskušali natančneje opredeliti področje, po katerem se bo sprehajal njegov tekst.

Zdi se, da pornografijo v običajnem smislu — kot fenomen "zahodne kulture" — najbolje definirata kazensko pravo in tržni sistem vrednosti; zdi se tudi, da je šele iz teh opredelitev mogoče pokazati pravo mesto estetskih definicij, ki temeljijo na že izvršenem rezu znotraj omenjene kulture.(1)

Kazenski zakonik v splošnem delu sramežljivo govori o "žaljenju morale", konkretni predpisi pa bolj ali manj natančno določajo, kaj žali moralo in kaj ne:(2) ključno je seveda prikazovanje spolnih organov, pripravljenih za kopulacijo ali v samem aktu. Včasih je kazniv tudi namen stimuliranja "nizkih strasti".

Tržišče, na drugi strani, slej ko prej določa ceno pornografije, tj. njeno relativno vrednost: žaljiva ali ne, pornografija je blago, ki gre dobro v promet. S tega vidika je torej pornografija marginalna, a "dobro stoječa" produkcija označevalca, čvrsto zasidranega v mreži znakovnih kodifikacij.

Iz teh kratkih zastavkov pa je razvidno več kakor zgolj dejstvo, da je pornografija vidik stvarnosti, naj bo še tako boleč, s katerim se je treba sprizniti (kakor na zahodu), ali pa z njim dokončno obračunati (kakor vztrajamo pri nas). Seveda je pornografija "stvarnost", kolikor je blago, toda tista *prava* stvarnost, ki v to smer sproža produkcijske in tržne mehanizme, je *spolna* stvarnost, ki je tu, trda ko kamen, dan in noč; pornografija pa je ime določenega *zapisa spolnosti*, ki je v "normalnem" (institucionaliziranem) govoru izločen/prepovedan.(3) Ker pa spolna stvarnost ne odjenja, četudi pornografijo stokrat prepovemo, je jasno, da moramo *stvarnost* "očiščenega" govora meriti ravno s tem, kar je iz njega izvrženo in se konstituira kot samostojno telo. Z drugimi besedami: pornografija v običajnem smislu (pervertirana iz zapisa spolnega telesa v telo/truplo spolnega zapisa) je *simptom* — s tem se nedvomno strinjajo še posebej zadržnjeni moralisti — vendar simptom, ki "normalnemu" govoru *vrača njegovo lastno potlačeno resnico*, kaže njegovo lastno stvar; kaže pa seveda "od zunaj", podobno kakor če bi človeka najprej kastrirali in mu potem izročili njegov organ, naj ga le uporabljaja...

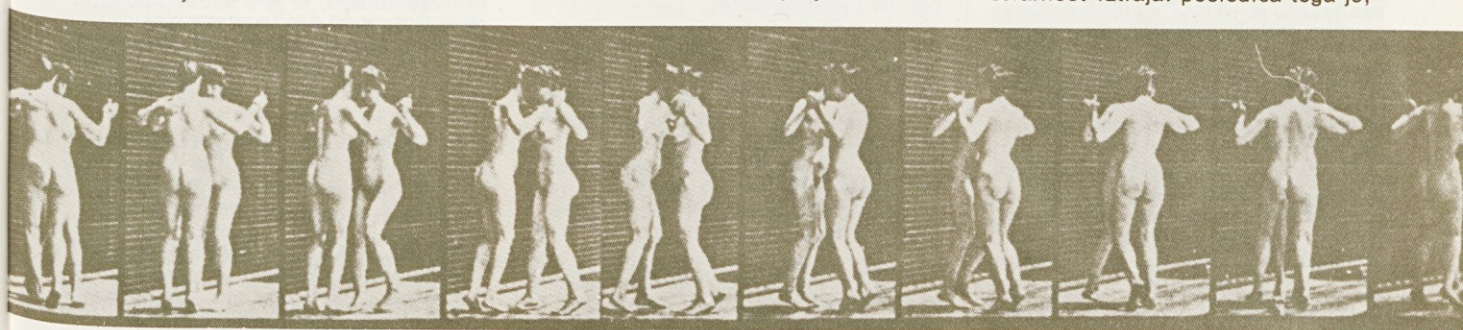
Ker pa smo prej zapisali, da je pornografija *marginalna* produkcija označevalca, moramo zdaj to uskladiti: marginalna je le v razmerju svoje *materialnosti* (kot telo, ali natančneje, kot truplo) do produktov že-cenzuriranega, "normalnega" govora. V svojem *smislu* — se pravi kot zapis, metafora — pa je

pornografija *ključ do samega travmatskega jedra "normalnega"* (estetiziranega, dodajmo še: eluzivnega) govora.(4) Označevalec je v temelju "pornografski", zapis telesa, le da je na mestu telesa *luknja*: to je tista "odprtina" v simbolnem, skozi katero se rine Umetnost-in-Kultura. In pornografija je ravno metafora te izpadle *stvari*: telesa kot polnega organa, hkrati pa dokaz, da je to telo spolni organ kastriranega subjekta.

Toda mar je potem prepoved pornografije posledica strahu, da se *stvar* ne bi zares vrnila? Zakaj je pornografija prepovedana? Kaj nam ostane, če odpišemo moralistične in druge ideološke argumente kot irelevantne? Nam ostane kak *praktičen* razlog? Seveda: a to še ne pomeni, da je ta razlog tudi *racionalen*.

Spolnost sama, kot vemo, na srečo ni prepovedana, čeprav marsikdaj nismo daleč od tega; prepovedan pa je tisti govor o spolnosti, ki bi utegnil premestiti *transfer*: Institucija je zaskrbljena za svojo pozicijo *subjekta*, ki se zanj *predpostavlja*, da ve, za pozicijo posestnika *stvari*, ključa do Užitka. Zato bo Cerkev do pornografije najbolj odklonilna; toda pri tem nikakor ni osamljena.

Na Zahodu je Institucija svojo pozicijo subjekta, ki se zanj predpostavlja, da ve, *učvrstila* z delno liberalizacijo pornografije: to ni nič čudnega, če se spomnimo, da pornografija ni zmožna posredovati kaj več kot podobo užitka drugega. Socialistična Institucija pa vztrajno odkimava, toda tudi spolna stvarnost vztraja: posledica tega je,

da stvar toliko silneje vdira na način metaforičnih/substitutivnih formacij (simptomov) znotraj samega polja Umetnosti-in-Kulture. Drugače povedano: kjer je prepovedana, tam pornografija domuje na način, ki pač ni tako očiten. Kdo — razen psihotika — lahko zbeži pred lastnim telesom?

Da ne bo nesporazumov: nikakor se ne zavzemamo za legalizacijo pornografije. To bi se nam zdel zgrešen projekt. Če pa se zavzemamo za legalizacijo *spolnega telesa*, s tem nemara napravimo korak naprej. Toda veter veje, kjer hoče, naša sapa pa je kratka.

Dodajmo tem uvodnim besedam — in bilo bi dobro, ko ne bi uvajale le naslednjih strani, temveč vrsto analitičnih zapisov o mestu pornografije pri nas — še to, da se nam zdi pisanje o pornografiji v številki, ki je sicer posvečena filmski vzgoji, posrečena koincidenca, saj je pornografija ravno iz šolskega/vzgojnega diskurza običajno izključena, je njegova "temna stran". (5) Če se o njej sploh govori, se govori kakor nasploh o spolnosti: "znanstveno", didaktično, "vzgojno", a če opustimo ovinke: aseptično in sterilno. Vzgojitelji pač želijo spolnost podrediti ljubezni, ki bo enakomerno porazdeljena med prizadete porabnike, pri tem pa uspešno obidejo dejstvo, da je *ljubezen v službi spolnosti*.

Ampak dovolj o tem; pojdlmo k filmu.

Opombe

- 1 Z "zahodno kulturo" imamo seveda v mislih produkcijo evro-ameriške meščanske družbe, ki sicer že dalj časa uspešno prodira v svet. Kultura spolne privlačnosti (na osnovi zatajene spolnosti in od tod fetišizma ženskih prsi, obleke itd.), ki ga pozna ta družba, ni mogoče neposredno primerjati s kulturo rodovitnosti in "misteriji spolnosti", ki so (bili) v veljavi pri drugih kulturah, na drugih kontinentih pa tudi v Evropi pred razmahom meščanstva.
- 2 Iz česar se izcimijo prav komične, a pomenljive "rešitve": v nekaterih zahodnih pol-pornografskih revijah lahko najdemo npr. cenzurirane (s črnimi prebarvane) moške genitalije, medtem ko so ženske nedotaknjene — a o tem, da se pornografija v sodobnem smislu pravzaprav začne s podobami gole ženske, bi bilo treba še govoriti. — Pri nas pa smo zelo strogi, čeprav se zdi, da stvar prepuščamo bolj "občutku" odgovornih (in seveda so ti, da jim ne bi kdo česa očital, zato še strožji): na ljubljanski televiziji so iz "filma tedna" *Mali veliki mož* izrezali del, ki je le namigoval na to, da Faye Dunaway, pri tem ko ga umiva, prime Dustina Hoffmana — no, ne za milo.
- 3 Vemo, da so v nekaterih državah naredili križ čez prepoved pornografije, toda ta mora biti še zmeraj opremljena s posebnimi oznakami in omejena na posebna mesta (posebne trgovine, kinodvorane itd.).
- 4 To je npr. izvrstno dojel ameriški *underground* film; in če vemo, kaj so včasih delali Warhol, Masseny idr., se nam kar stoji ob godlji, ki jo je Jugoslovanski kinoteki posredovala *The American Foundation for Film Art* kot "ameriško filmsko avantgardo".
- 5 Zato se ni čuditi, če so splošno dokaj zverženo razlagali Gideovega *Imoralista* in se še zmeraj radi šalijo z "Solomonovo" Visoko pesmijo.

film — erotika, pornografija

Seks "od blizu"

Zdenko Vrdlovec

Yann Lardeau,
Le sexe froid (Hladni seks),

Roberto Nepoti,
**Cinema pornoerotico
le pratiche del dis-placere**

John Ellis,
On pornography (O pornografiji),

Zgoraj navedeni teksti naj bi predvsem opozorili na to, kako se želi ta spis ukvarjati bolj z njimi kot s samo snovjo, ki jo obravnavajo — torej s pornografijo —, in sicer zato, ker piscu primanjkuje tovrstnih gledalskih izkušenj. Seveda pa tega primanjkljaja ni treba vzeti tako osebno, temveč prej kot indic, ki naj pokaže, kako slabe možnosti ima slovenski gledalec, da bi se v domačih kinodvoranah seznanil s pornografijo (če bi se poigral s formulo fetišizem, bi lahko rekel: "saj ne mislim, da je pri nas pornografija prepovedana, pa vendar..." —, kajti to, kar vrtijo v kinu Sloga, ni pornografija, marveč erotični film kot 'sublimna' izdaja porno filma). Nasprotno pa so ti teksti podprti z zelo dobrim poznavanjem filmske pornografije, pri čemer je to pravzaprav le njihova 'pomožna' vrednost, ki jim je v pomoč pri problematizaciji samega statusa filma (takorekoč v ontološkem smislu) in dela njegove zgodovine, še posebej pa pozicije gledalca; to velja zlasti za francoski in italijanski tekst, medtem ko lahko o angleškem napovemo, da se vpisuje bolj v ideološki boj definicij pornografije.

Ravno ta vidik omenjenih tekstov je spodbudil pričujoči prispevek, ki seveda ne more prezreti, da v tej reviji pravzaprav samo nadaljuje tematiko, ki jo je predlani načel Bogdan Tirnanič v spisu **Pornografija kot lepa umetnost** (Ekran, št. 5/6, 1979), zapisanem ob beograjski prepovedi predvajanja **Emanuele**.

Yann Lardeau že takoj na začetku zastavi vprašanje porno filma ne kot zadevo pornografije v širšem smislu,

temveč kot problem filma kot takega, kolikor omogoča vpisovanje pornografskega govora. Če se je namreč film izkazal za tako privilegirano sredstvo pornografije, potem to pač pomeni, da je že v samem njegovem dispozitivu 'nekaj pornografskega', oziroma da ima neko lastnost, ki ga postavlja v takó tesno bližino pornografije. Tej bližini bi se lahko približali tudi po krajšem 'metafizičnem ovinku', ki bi pokazal, kako so kategorije 'razkrivanja', 'razglabljanja' resnice močno spolno konotirane — in ne le to, marveč je spolnost v zgodovini dovolj pogosto nastopala kot vložek, na katerega je igrala strategija resnice. O tem nas je kajpada poučil Michel Foucault v knjigi **Zgodovina spolnosti**(1), kjer dokazuje, kako se je status spolnosti zgodovinsko urejal s tehnikami priznanja, "ki jih zahodne družbe že od srednjega veka naprej uvrščajo med glavne obrede razkrivanja resnice." Tukaj je priložnost, da se spomnimo, kaj vse priznavamo:

priznavamo svoje zločine, grehe, svojo preteklost, svoje sanje..., priznavamo javno in privatno, priznavamo staršem, učiteljem, zdravnikom, tistim, ki jih ljubimo, priznavamo na sodišču...; in če ne priznamo sami od sebe, priznamo pod prisilo. V to pestrost priznavanja pa že od krščanske spovedi naprej sodi tudi spolnost, točneje, izrekanje resnice o spolnosti. In prav to se zdi Foucaultu bistveno — namreč dejstvo, da je zahodna civilizacija v svoji zgodovini razvila množico mehanizmov za proizvajanje vednosti o spolnosti, pri čemer gre v teh mehanizmih zmeraj hkrati tudi za odnose oblasti, ki je s spodbujanjem govora o spolnosti iztržila profit kontrole nad spolnostjo (tu se je treba strinjati s Foucaultovo trditvijo, da ima oblastniško moč tisti, ki molči in izprašuje in za katerega se predpostavlja, da ve, ne pa tisti, ki govori in odgovarja; kajti ta "izpovedana resnica" potem učinkuje na tistega, ki jo pove, ne pa na onega, ki jo sliši). Tako se je spolnost znašla na križišču dvojnega ugodja: ugodja oblasti, ki spraušuje, nadzoruje, preži, zalezuje, obravnava, otipava, razgalja in razkriva — ter